

Bożogrobca Stanisław z Łowicza i jego księgozbiór

Bożogrobcy, zwani stróżami Grobu Chrystusowego (Canonici Regulares Custodes Sanctissimi Sepulchri Hierosolymitani), lub popularnie miechowitami to zakon o silnych tradycjach intelektualnych, a jednocześnie jedno z najbogatszych w Polsce zgromadzeń kościelnych.

W historiografii polskiej, jak dotąd, brakuje szczegółowego, naukowego opracowania dziejów tej wspólnoty zakonnej. Najwięcej informacji zawiera monumentalne - oparte na materiałach źródłowych obecnie utraconych - dzieło historyka i kronikarza miechowitów Samuela Nakielskiego wydane w 1634 roku.¹ Z nowszej literatury warto wymienić obszerny artykuł Mieczysława Tobiasza z 1963 roku² oraz monografię Miechowa napisaną przez Zbigniewa Pęckowskiego.³ Pozostałe opracowania przynoszą jedynie informacje podstawowe lub w sposób fragmentaryczny omawiają niektóre zagadnienia z polskich dziejów tego zakonu.⁴

Początki ich działalności związane są ze zdobyciem Jerozolimy w roku 1099 przez rycerstwo europejskie. Powstała wówczas konieczność powołania zakonu rycerskiego, którego misją byłaby obrona Grobu Chrystusowego przed niewiernymi oraz opieka nad pielgrzymami. Przez pierwsze lata był to zakon o charakterze świeckim, dopiero otrzymawszy od patriarchy jerozolimskiego Arnulfa z Rohez w roku 1114 regułę św. Augustyna, stali się wspólnotą klasztorną, jako jeden z odłamów kanoników regularnych. Zakonnicy ci nosili czarne habity z naszytym podwójnym czerwonym krzyżem, który jednocześnie był godłem zgromadzenia.⁵

Stróże Grobu Chrystusowego przybyli do Polski w 1163 roku. Ich polskim fundatorem był potężny możnowładca małopolski Jaksa z Miechowa, który w roku 1162 udał się na pielgrzymkę do Ziemi Świętej i sprowadził stamtąd pierwszego kanonika zwanego Marcinem Gallem (zm. 1198).⁶

Jako swoje uposażenie bożogrobcy otrzymali od fundatora trzy wsie, między innymi Miechów.⁷ Zakonnicy systematycznie powiększali swój majątek poprzez racjonalną i nowoczesną gospodarkę, dalsze donacje, jak i liczne przywileje królewskie.⁸ W połowie XV wieku byli już właścicielami dwóch miast (Miechów i Skaryszów) i czterdziestu ośmiu wsi.

Przez wieki wywierali decydujący wpływ na rozwój gospodarczy i kulturalny Miechowa (będącego ich siedzibą generalną) oraz całego regionu. To właśnie od swojej głównej rezydencji przyjęli polską nazwę miechowitów.

Podzieleni byli na cztery, ściśle ze sobą związane prowincje: małopolską wraz ze Spiszem, wielkopolską, mazowiecką i ruską (zwaną też przemyską). W roku 1574 - oprócz miechowskiej - zarządzali 25 parafiami.⁹ Najwyższe stanowisko w wewnętrznej organizacji polskiej prowincji zajmował prepozyt kościoła miechowskiego, nazywany później generałem i opatem miechowskim. Jego wybór był początkowo zatwierdzany przez patriarchę jerozolimskiego, a od XV wieku jedynie przez biskupa krakowskiego. Drugie stanowisko w klasztorze zajmował kustosz. Według uchwały przyjętej w 1470 roku musiał nim być najzdolniejszy z braci zakonnej.¹⁰

Zgodnie z regułą bożogrobcy zajmowali się duszpasterstwem, szerzeniem w Polsce i krajach sąsiednich kultu Grobu św. i Zmartwychwstania oraz szpitalnictwem. Do ich obowiązków należało również prowadzenie szkół parafialnych i opieka nad ubogą młodzieżą. Szczególnie znana i prowadzona na wysokim poziomie była szkoła miechowska, dla której nowy, murowany budynek powstał dzięki funduszowi przekazanemu przez jednego z jej absolwentów, Macieja z Miechowa (ok. 1457-1523).¹¹ Mury tej szkoły opuściło wielu wybitnych uczniów, a wśród nich wspomniany wyżej autor *Chronica Polonorum*, rektor Akademii Krakowskiej Daniel Sigonius (zm. 1638) i dziekan katedry lwowskiej Jan Baranowski (zm. 1639).¹²

Szczyt rozwoju zakonu nastąpił w początkach XVI wieku, w znacznej mierze dzięki działalności proboszcza generalnego Tomasza Bylicy z Olkusza (1508-1542). Przywiązywał on dużą wagę do wykształcenia, zreformował istniejące od początków XV wieku w Miechowie studium filozoficzno-teologiczne, a w 1533 roku ustanowił specjalny fundusz oświatowy w wysokości 1200 złotych. Roczne odsetki z tego funduszu przeznaczano na utrzymanie w Bursie Jagiellońskiej dwóch zakonników oraz opłacenie ich nauki w Akademii Krakowskiej.¹³ Bożogrobcy przez lata byli blisko związani z Akademią Krakowską. Wielu zakonników studiowało i zdobywało kolejne stopnie naukowe właśnie w tej uczelni. Dopiero w początkach XVII wieku utworzono fundację umożliwiającą miechowitom kontynuowanie studiów teologicznych w Rzymie.¹⁴

Przy kilku klasztorach prowadzony był nowicjat i studium filozoficzno-teologiczne dla kleryków. Opiekę sprawowali kanonicy z tytułem profesora teologii i filozofii.

Troska o rozwój intelektualny członków i kandydatów do zakonu powoduje wzrost zbiorów bibliotecznych. Dbłość o bibliotekę, prowadzenie ksiąg inwentarzowych, kupowanie i wypożyczanie książek należało do obowiązków konserwatora.¹⁵ Istnienie biblioteki w Miechowie udokumentowane jest źródłowo od końca XIV wieku.

Przez kilka wieków bożogrobcy zdołali zgromadzić tam jedną z najbogatszych w Polsce księżnic klasztornych. W 1762 roku liczyła ona około 9 tysięcy książek i kilkaset rękopisów.¹⁶ Pomimo dużych strat spowodowanych przez pożary w 1379, 1506, 1732 i 1745 roku, Samuel Bogumił Linde po kasacie zakonu w 1819 roku, zdołał wybrać 4644 tomów i przesłać je do tworzonej przez niego Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim. Część z nich przeszła następnie do szkół wojewódzkich i seminariów duchownych.¹⁷ W Miechowie, według informacji ks. Wiśniewskiego, pozostało jedynie kilkaset książek.¹⁸

Obecnie księgozbiór miechowski w istotnych ilościach przechowywany jest w czterech księżnicach. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, jako bezpośrednia spadkobierczyni księgozbioru i tragicznych losów Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, posiada obecnie zbiór najbogatszy. Zasób szesnastowieczny liczy ponad 500 woluminów. Z wieku siedemnastego dotychczas opracowano proveniencyjnie ponad 135 egzemplarzy.¹⁹ Z licznych i ważnych inkunabułów, o których pisał Linde,²⁰ zachował się w BUW niestety tylko jeden. Drugi dość liczny zapewne zbiór, znajduje się w Bibliotece Seminarium Archidiecezjalnego w Warszawie. Niestety trudno określić jego wielkość, ponieważ w bibliotece nie prowadzi się systematycznych badań proveniencyjnych.²¹ W Miechowie, w Rzymsko-Katolickiej Parafii Grobu Bożego, obecnie przechowywanych jest ponad 520 książek z dawnego księgozbioru miechowitów.²² Z bibliotek warszawskich należałoby ponadto wymienić Bibliotekę Narodową, gdzie w latach dwudziestych skomasowano wszystkie rewindykaty z Petersburga. Mimo strat wojennych nadal znajduje się tam 5 średniowiecznych rękopisów a zapewne i inne druki, o których dzisiaj nie możemy nic powiedzieć z powodu braku danych. W Bibliotece Seminarium Duchownego w Kielcach przechowuje się iluminowany rękopis *Antiphonarium ecclesiae Miechoviensis* z 1580 roku, a być może i kilka druków.²³

Biblioteka miechowska powstawała w dużej mierze dzięki darowi-
znom różnych znakomitości życia publicznego jak np. wspomnianego
wyżej Macieja z Miechowa.²⁴ Innym darczyńcą był Jan Baranowski,
który w testamencie z 1639 roku legował swój księgozbiór bożogrob-
com.²⁵

Jednakże zdecydowanie najpełniej, biblioteka powiększała się dzięki
księgom po zmarłych członkach wspólnoty, które po ich śmierci były
do niej wcielane. Wśród byłych właścicieli dzieł znajdujemy takie na-
zwiska jak: Walenty ze Skaryszowa, proboszcz w Chełmcach (XVI w.),
Łukasz Słończewski z Wyszogrodu (ok. 1488-1563), biskup kamieniecki,
Andrzej Batory (1563-1599), opat miechowski, Tyburcjusz Jaskłowski
(zm. 1629), prepozyt kościoła św. Jana w Gnieźnie,²⁶ Tomasz Ligocki,
od 1630 r. prepozyt wyszogrodzki, Samuel Nakielski (1584-1652), histo-
ryk, archiwista i bibliotekarz w Miechowie, Florian Buydecki
(zm. 1783), generał miechowski, i wielu innych.

Obecnie zajmujemy się ocalałym fragmentem zbioru dawnych ksiąg
należących ongiś do Stanisława z Łowicza zwanego Beda vel Bieda,
a także Venatorius.

Badanie życia i działalności Stanisława z Łowicza niesie z sobą za-
sadnicze trudności. W początkach XVI wieku był to bowiem trzeci już
Stanisław z Łowicza, aktywnie działający w Krakowie i jego okolicach,²⁷
o czym wspomina Władysław Wisłocki w swojej historii Uniwersytetu
Jagiellońskiego.²⁸ Niektórzy z autorów, zwłaszcza opracowań starszych,
łączą niestety te osoby powodując niemałe zamieszanie.²⁹

Krótkie wzmianki o naszym bożogrobcy zamieścili XIX-wieczni hi-
storycy Józef Gacki³⁰ i ksiądz Piotr Pękalski.³¹ Natomiast ksiądz Marian
Buliński mylnie nazwał go Tomaszem.³² Jednakże nie wnieśli oni wiele
nowego ponad te informacje, które podał już Nakielski w *Miechovii*.

Dopiero biogram autorstwa Henryka Barycza opublikowany w dru-
gim tomie *Polskiego Słownika Biograficznego* nie tylko systematyzował
te wiadomości, ale i poszerzył je o lata studiów na Akademii Krakow-
skiej.³³ Treść wspomnianego biogramu powtórzył w *Słowniku polskich
teologów katolickich* ks. Hieronim E. Wyczawski.³⁴ Najobszerniejszą
dotychczas notę biograficzną opracował Zbigniew Pęckowski w nowej
edycji *Encyklopedii Katolickiej*,³⁵ wykorzystawszy w pełni wszelkie
wzmianki o Stanisławie zawarte w *Miechovii* Nakielskiego.

Śledząc informacje o Stanisławie z Łowicza można zauważyć istotne
różnice zdań związane z jego przydomkami czy nazwiskiem. Wiek XVI,
a szczególnie jego początki to okres stopniowego wykształcania się na-

zwisk. Najczęściej składało się ono wówczas z imienia i nazwy miejscowości z jakiej dana osoba pochodziła. Sam Stanisław, jak to widzimy na podpisie obrazu z Wrocieryża (o którym jeszcze będzie mowa), czy w niektórych zapisach proweniencyjnych, używał przydomka „*Venatorius*”, co można tłumaczyć jako łowiec, łowczy. Jest to zapewne próba zlatynizowania nazwy rodzinnego miasta Łowicz. W okresie Odrodzenia znane były przypadki przybierania łacińskich przydomków, również w najbliższym Stanisławowi otoczeniu. Jego przyjaciel, miechowita Łukasz Słończewski miał przydomek *Altipolita*, a Łukasz z Orłowa, z którym w połowie XVI wieku wspólnie bronili rozpraw doktorskich, zwany był *Akwilinus*. Poprzez swoich współczesnych nasz Stanisław nazywany był też *Beda*. Taką formę przydomka znajdujemy zarówno na zapisie proweniencyjnym w książce (por. poz. 2) jak i w liście prymasa Dzierzgowskiego z 1557 roku, cytowanym przez Nakielskiego.³⁶ Józef Gacki w połowie XIX wieku napisał: „*Stanisław łowiczanie był wówczas drugą ozdobą zakonu. Mąż gruntownej nauki i stąd zwany Beda...*” etc.³⁷ Podobnych określeń użył wcześniej Nakielski pisząc o Stanisławie „*vir eruditus et eloquens*”.³⁸ Natomiast Antoni Karbowski w krótkiej wzmiance o Stanisławie sugerował, że to Nakielski omyłkowo z przydomka *Bieda* zrobił *Beda* i co za tym idzie, mylnie wydedukował, że Stanisław był tak nazywany z powodu swej wyjątkowej erudycji.³⁹ Nieodparcie zatem nasuwa się porównanie ze średniowiecznym sławnym benedyktyńcem, świętym zwanym *Beda Venerabilis* (ok. 673-735). Zainteresowanie historiografią (Stanisław prowadził kronikę klasztoru miechowskiego), a zwłaszcza szczególny kult dla Najświętszej Marii Panny, być może stanowiły przyczynę, że traktat Stanisława bożogrobcy o Niepokalanym Poczęciu NMP wielu bibliografów przypisało Czcigodnemu Bedzie (będzie o tym jeszcze mowa później).

We współczesnej historiografii nadal istnieje zamieszanie związane z formą nazwiska naszego miechowity. Wielu historyków zapisuje go pod polskim przydomkiem „*Bieda*”, transponując w ten sposób łacińską formę *Beda*.⁴⁰ Spotykamy również takie formy jak: [z] Łowicza Stanisław (*Bieda*), [z] Łowicza Stanisław II czy *Bieda* (*Beda*) Stanisław z Łowicza. W tym stanie rzeczy uważam, że należałoby wprowadzić ujednoliconą formę nazwiska i imienia w postaci: Stanisław z Łowicza (*Beda*, *Bieda*).

Niewiele zachowało się wiadomości o życiu tego uczonego zakonnika bowiem zniszczeniu uległa większość źródeł archiwalnych. W początkach XVI wieku Łowicz był niemal doszczętnie spustoszony przez

pożary w latach 1515, 1525 i 1526.⁴¹ Ogień również trawił kilkakrotnie archiwum klasztorne w Miechowie.

Stanisław urodził się w początkach XVI stulecia, w Łowiczu lub jego bliskich okolicach. Wiemy, że matką jego była Helena z Łęczkowic (?), zmarła w 1548 roku. Otóż w kościele parafialnym we Wrocieryżu (powiat pińczowski), gdzie Stanisław był proboszczem, zachował się obraz wotywny namalowany przez nieznanego twórcę dla upamiętnienia jej śmierci. Obraz olejny namalowany na desce przedstawia Jezusa Ukrzyżowanego, z klęczącymi postaciami adorujących: Stanisława i jego matki Heleny. Z prawej strony postaci matki namalowano herb Pilawa na tarczy, co wskazywałoby na to, że pochodziła ona z rodu szlacheckiego pieczętującego się tym godłem. Na pochodzenie szlacheckie wskazuje również strój niewiasty, chociaż mógł być to także ubiór zakonnicy. Być może matka Stanisława pod koniec życia wstąpiła do któregoś ze zgromadzeń zakonnych. Pod obrazem widnieje napis: „*Nobili et Honestae Matronae Helenae A Łęczkowicze Parenti Suae Dilectae Mortus M[agister] Stanislaus Venatorius Coenobita Miechovien[sis] hincque Ecclesiae Parochus Ergo Amoris posuit Anno Dom[ini] MDXLVIII*”. Przy postaci Stanisława artysta namalował natomiast godło bożogrobców przedstawiające podwójnie łamany krzyż.⁴² Brak niestety jakichkolwiek informacji o ojcu Stanisława. Prawdopodobnie był on pochodzenia mieszczańskiego.

Nauki elementarne pobierał Stanisław zapewne w łowickiej szkole kolegiackiej. W owym czasie była ona jedną z kolonii Akademii Krakowskiej i stała na bardzo wysokim poziomie.⁴³ Wielu Łowiczan kontynuowało naukę na Uniwersytecie Jagiellońskim i zdobywało tam stopnie naukowe.

Łowicz od początków swojego istnienia (pierwsza wzmianka w źródłach pochodzi z 1136 r.) był własnością arcybiskupów gnieźnieńskich. Do końca osiemnastego wieku wywierali oni istotny wpływ na rozwój gospodarczy i kulturalny miasta. Zaznaczyło się to zwłaszcza w początkach XVI wieku, kiedy Łowicz stał się faktyczną stolicą arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Wokół dworu arcybiskupów gromadzili się wybitni ludzie nauki i kultury, co nie pozostawało bez wpływu na mieszkańców Łowicza i okolic. Dzięki protekcji kolejnych prymasów kupcy łowiccy otrzymywali liczne korzystne przywileje królewskie. Szczególnie silnie Łowicz związał się z położonym nad Wisłą (u ujścia Bzury do Wisły) Wyszogrodem, gdzie Łowiczanie mieli własne składy zbożowe.⁴⁴ To właśnie wyszogrodzki kościół parafialny pod wezwaniem świętej

Trójcy już od 1320 roku oddany był pod opiekę bożogrobcom przez księcia płockiego Wacława.⁴⁵ Być może rodzina naszego bożogrobcy była związana z kupiectwem, a kontakty zawodowe z Wyszogrodem za-inspirowały młodego łowiczana do wstąpienia do zgromadzenia miechowitów.

Stanisława z Łowicza po raz pierwszy wpisano do albumu studentów Akademii Krakowskiej w 1524 roku, jako „*Beda Stanislai de Lovycz dioc. Gneznensis*”. Zapłacił wówczas jeden grosz.⁴⁶ Studia kontynuował w latach trzydziestych, dzięki fundacji utworzonej przez opata miechowskiego Tomasza z Olkusza.⁴⁷ W 1533 roku, za dekanatu Stanisława z Krakowa został promowany do stopnia bakałarza nauk wyzwolonych.⁴⁸ Dwa lata później, w okresie dekanatu magistra teologii Mikołaja z Szadka, otrzymał tytuł magistra.⁴⁹ Przez pewien czas pozostał w Krakowie i wykładał przez trzy półrocza - do jesieni 1536 roku - na Wydziale Teologicznym jako *extraneus non de facultate*.⁵⁰ Następnie powrócił do Miechowa, gdzie w istniejącym przy klasztorze kolegium filozoficzno-teologicznym wykładał Pismo Święte. Nasz Stanisław prowadził także kronikę klasztorną,⁵¹ bowiem Nakielski powołuje się na pisany przez niego diariusz *M.S.Codex Conventualis, antiqua diaria. Pandecta memoriae fratrum*.⁵² Ponadto poświęcił się działalności pisarskiej i kaznodziejskiej.

W 1538 roku w krakowskiej drukarni Heleny Unglerowej ukazała się jego pierwsza książka zawierająca traktat o Niepokalnym Poczęciu Najświętszej Marii Panny.⁵³ Traktat uzupełniono trzema kazaniami, wygłoszonymi uprzednio po polsku w kościele Najświętszej Marii Panny w Krakowie. Obejmuje on ponadto reguły życia religijnego i monastycznego oraz suplikacje do Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia. Pracę tę Stanisław dedykował prepozytowi generalnemu miechowitów Tomaszowi z Olkusza, swojemu dobroczyńcy i godnemu uwielbienia mecenasowi wszystkich studiujących - jak go nazywa. Opis tej książki został początkowo przez Karola Estreichera podany pod hasłem: *Beda Venerabilis*.⁵⁴ Jednak w tomie 21 *Bibliografii Polskiej*, odnajdujemy ponownie toż dziełko przypisane prawidłowo bożogrobcy Stanisławowi z Łowicza.⁵⁵ Wszakże za pierwotnym mylnym ustaleniem estreicherowskim poszli niektórzy bibliografowie i nadal traktat Stanisława z Łowicza przypisywany bywa Bedzie Czcigodnemu.⁵⁶ Pod takim hasłem zamieściła go również międzynarodowa bibliografia *Index Aureliensis*.⁵⁷

Ten traktat mariologiczny ponownie wydano w 1747 roku, staraniem doktora teologii Jakuba Pawła Radlińskiego, prepozyta generalnego

w Miechowie. W przedmowie wydawca napisał, że po wielkim pożarze klasztoru miechowskiego w 1745 roku, nie zachował się ani jeden wolumin oryginalnego wydania. Po wielu poszukiwaniach, jedyny egzemplarz odnalazł się w Bibliotece Załuskich i on posłużył do przedrukowania.⁵⁸ Wszakże nie była to ścisła informacja, bowiem obecnie katalog centralny poloników XVI w. Biblioteki Narodowej notuje sześć egzemplarzy w kraju, a w samej BN znajdują się aż 3 woluminy wydania z 1538 r.

W ciągu następnych lat Stanisław opublikował jeszcze dwa, nienotowane obecnie w katalogach wydania: ponownie *Regulae vitae monasticae*⁵⁹ oraz pieśni nabożne do Matki Boskiej *De Maria Virgine Deipara*, dedykowane Leonardowi Słończewskiemu, miechowicie i kaznodziei kościoła katedralnego w Krakowie.⁶⁰ Napisał ponadto - prawdopodobnie pozostawiony jedynie w rękopisie - życiorys swego dobroczyńcy Tomasa z Olkusza.⁶¹

W okresie późniejszym (1539-41) był przełożonym bożogrobców przy kościele parafialnym w Łęgonicach dekanatu rawskiego, a następnie został proboszczem we Wrocieryżu koło Pińczowa w dekanacie jędrzejowskim (1542-1554). Kościół we Wrocieryżu nie tylko wyposażył w obraz wotywny swojej matki, o czym już była mowa, ale go znacznie powiększył i odnowił. Upiększoną budowlę konsekrował wspomniany wyżej Łukasz Słończewski, wówczas już biskup kamieniecki.

Jako proboszcz wrocieryski Stanisław sprawował jednocześnie funkcję kaznodziei w kościele Najświętszej Marii Panny w Krakowie.⁶² W czasie wypełniania tych obowiązków, w pracach parafialnych, jak było wówczas w zwyczaju, zastępował go ksiądz Stanisław Polak (Poliak), bakałarz nauk wyzwolonych.⁶³ Miechowici często zostawali kaznodziejami. Na takie stanowiska wybierano jednak osoby wysoko wykształcone w zakresie teologii i filozofii. Najślynniejszym kaznodzieją wywodzącym się z tej wspólnoty był przyjaciel Stanisława, Leonard z Wyszogrodu (Słończewski).⁶⁴ Stanisław był popularnym mówcą. Leonard, dzięki poparciu królowej Bony otrzymawszy stanowisko biskupa kamienieckiego, wystąpił 1 października 1546 roku do kapituły krakowskiej z prośbą o mianowanie na swoje miejsce jako kaznodziei zwyczajnego w katedrze, Stanisława z Łowicza. Jednakże nie otrzymał Stanisław tego stanowiska, bowiem kanonicy mieli własnego kandydata, Łukasza z Orłowa.⁶⁵

W 1553 roku, pod opieką znanego i wpływowego teologa Jakuba z Kleparza, uzyskał tytuł doktora teologii. Uroczysta promocja odbyła się

4 lutego, w kościele św. Anny, wspólnie z dwoma wybitnymi teologami Benedyktem z Koźmina i Łukaszem z Orłowa. Swoją obecnością uświetnili ją król Zygmunt August i biskup krakowski Andrzej Zebrzydowski.⁶⁶ Przy tej okazji król po raz pierwszy zwiedził Bibliotekę Jagiellońską. Następnego dnia biskup Zebrzydowski wyprawił ucztę na cześć świeżo promowanych, z udziałem króla i innych wybitnych przedstawicieli świata duchownego i świeckiego.⁶⁷

W roku następnym, po śmierci Marcina z Wrześni, aktem wydanym 8 października prymas Mikołaj Dzierzgowski powierzył Stanisławowi stanowisko proboszcza kościoła św. Jana na gnieźnieńskim przedmieściu. Klasztor w Gnieźnie był drugim w kolejności znaczenia po siedzibie generalnej.⁶⁸ Zwykle posyłano tam najzdolniejszych kanoników. Stanisław Bieda z Łowicza pozostał w Gnieźnie aż do śmierci w 1574 roku.⁶⁹

Stanisław w ciągu swego życia był blisko związany z wieloma wybitnymi osobistościami Kościoła katolickiego. Pełnił funkcję kaznodziei prymasa Mikołaja Dzierzgowskiego. Na jego prośbę zawartą w liście z 7 sierpnia 1557 roku, Stanisław wygłosił mowę na synodzie piotrkowskim. Tekst tego przemówienia, o czym wspomina Nakielski, przechowywano w archiwum klasztornym. W swej mowie uczony miechowita dowodził, że zarówno ludzie świeccy jak i duchowieństwo są zobowiązani do obrony kościoła katolickiego.⁷⁰

W dniu 19 stycznia 1562 roku uczestniczył w posiedzeniu kapituły gnieźnieńskiej, na której arcybiskupem wybrano Jakóba Uchańskiego.⁷¹ Występował ponadto w czasie obrad kapituły generalnej jako pełnomocnik biskupa teodozyńskiego i opata cystersów w Sulejowie, Stanisława Fałęckiego przebywającego wówczas na Soborze Trydenckim. Biskup Fałęcki bowiem, na prośbę prymasa Przerębskiego, uzyskał od papieża nominację na stanowisko sufragana gnieźnieńskiego.⁷² Pomimo oporów kapituły protestującej przeciwko mianowaniu na to stanowisko osoby spoza jej grona, w dniu 27 sierpnia 1562 roku Stanisław uzyskał ostatecznie zgodę jej członków na instalację nowego sufragana.

Stanisław z Łowicza, człowiek wykształcony, erudyta, nie mógł obejść się bez własnego, zapewne starannie gromadzonego księgozbioru. Niestety dzisiaj dysponujemy zaledwie jego szczątkami. Dotychczas odnaleziono w sumie dziewiętnaście dzieł drukowanych w dwudziestu sześciu woluminach. W tej liczbie znajdują się dwa inkunabuły. Nic natomiast nie wiadomo o kodeksach rękopiśmiennych.

Największy zespół, liczący 14 dzieł w 22 woluminach, przechowywany jest w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Są to przeważnie wydawnictwa wielotomowe, niestety w większości zdekompletowane. Przeprowadzona kwerenda biblioteczna oraz poszukiwania w drukowanych katalogach poloników dostarczyły informacji o dalszych czterech pozycjach. Ponadto jeden egzemplarz odnalazłam w Bibliotece Seminarium Archidiecezji Warszawskiej.

Liczne notatki na zachowanych księgach pozwalają wnioskować, że biblioteka narastała stopniowo, gromadzona przez wiele lat. Właściciel powiększał ją głównie przez stosowne zakupy. W wielu przypadkach nabywał książki wkrótce po ich wydrukowaniu. Niestety, brak jest egzemplarzy pochodzących z wcześniejszego okresu życia zakonnika. Najwcześniejsza, datowana proveniencja przypada na rok 1546 (poz. 3). Jest to zatem okres, kiedy nasz bożogrobca będąc nominalnie proboszczem we Wrocieryżu, dużo czasu spędzał w Krakowie jako kaznodzieja w kościele NMP. Większość zachowanych pozycji jednak pochodzi z ostatnich dwudziestu lat życia, z czasów prepozytury w Gnieźnie.

Obdarowywał również książkami swoich współpracowników i przyjaciół. Zapisy dedykacyjne odnajdujemy trzykrotnie. Tak np. *Confessio fidei* Stanisława Hozjusza ofiarował w 1561 roku jakiemuś Michałowi o nieustalonym nazwisku (poz. 13). W 1567 roku podarował pisma papieża Innocentego III swojemu pomocnikowi i współpracownikowi Janowi Michniciusowi (Michnickiemu ?) z Włocławka (poz. 14). Był on następcą Stanisława na probostwie w kościele św. Jana. Natomiast będąc już u kresu życia, obdarował Macieja Lovitianusa (Łowickiego ?) w 1574 roku dziełem Duranda *Rationale divinorum* (poz. 2).⁷³

Charakterystyka treściowa księgozbioru Stanisława nie jest łatwa, ani w pełni możliwa z uwagi na szczupłość dostępnego zbioru. W zachowanych jego fragmentach najliczniej reprezentowana jest teologia, szczególnie dzieła patrystyczne. Tego typu lekturą zainteresowane były zarówno sfery akademickie, jak i zakonne. Popularne w XVI wieku były zwłaszcza wydania pism Ojców Kościoła w nowym tłumaczeniu i z komentarzami Erazma z Rotterdamu.⁷⁴

W omawianym księgozborze spośród dzieł patrystycznych najwięcej przetrwało pism najwybitniejszego chrześcijańskiego filozofa, św. Augustyna. Zachowały się aż dwie dziesięciotomowe edycje *Opera omnia* tegoż świętego (poz. 3-4). Pierwsza z nich, wytłoczona w latach 1528-1529, pochodzi z bazylijskiej oficyny Johanna Frobenia. Stanisław otrzymał lub kupił ją w 1546 roku od poprzedniego, nieznanego właści-

ciela pieczętującego się herbem Ciołek. Dziesięć lat później nabył kolejne wydanie z lat 1541-1543, pochodzące z tej samej drukarni, ale prowadzonej już przez syna poprzednika, Hieronima i jego współnika Mikołaja Episcopiusa. Edycja ta, oparta wprawdzie na wydaniu erazmiańskim, opublikowana została z poprawkami Martina Lipsiusa. Z zachowanych na książkach zapisów wynika, że Stanisław kupił to dzieło w Poznaniu u księgarza Jana Patruusa 23 lutego 1556 roku za 25 florenów i dodatkowo za oprawę zapłacił jeszcze cztery floreny. Ponadto tomy te opatrzył napisem: „*Pro Gloria Dei et omnium Catholicorum eruditione*”.

Nasuwa się pytanie czy nasz miechowita korzystał z obydwu podobnych przecież wydań? Zapiski marginalne wskazują, że czytał uważnie, aczkolwiek być może nie w całości, oba egzemplarze. Nie można też wykluczyć, że przeprowadzając się do Gniezna, wcześniejszą edycję pozostawił w macierzystym klasztorze w Miechowie, a następnie dla własnego użytku, kupił kolejne nowsze wydanie. Pod koniec życia zastawił to wielotomowe dzieło u kanonika gnieźnieńskiego Jana Kąkolewskiego (Kokalewskiego) za 20 florenów. Już po śmierci Stanisława, w liście datowanym 23 kwietnia 1597 roku, kustosz miechowski zwrócił się do ówczesnego prepozyta kościoła św. Jana w Gnieźnie, Tyburcjusza Jaskłowskiego z prośbą o wykupienie tych szacownych ksiąg i przesłanie do klasztoru w Miechowie jako potrzebnych dla studentów.

Stanisław, zdaje się bardzo wysoko cenił erazmiańskie edycje pisarzy patrystycznych. W jego kolekcji znajdujemy również wielotomowe wydanie pism św. Jana Chryzostoma zwanego w Polsce Złotoustym z roku 1539 (poz. 15) oraz dzieła cenionego i wpływowego teologa kościoła greckiego Orygenesesa w edycji z 1557 roku (poz. 16), a także listy św. Hieronima (poz. 11). Z innych niż erazmiańskie edycje, można wymienić *Opera* Epifaniusza biskupa Salaminy na Cyprze i przeciwnika Orygenesesa (poz. 10). Stosunkowo duża liczba wielotomowych wydań dzieł zebranych teologów wczesnochrześcijańskich pozwala przypuszczać, że także prace innych Ojców Kościoła, np. św. Grzegorza z Nazarenu, św. Bazylego czy św. Cypriana, autorów popularnych w XVI-wiecznych księgozbiorach, mogły również znajdować się w jego kolekcji.

Niezbyt licznie prezentuje się nurt dzieł egzegetycznych i dogmatycznych. Z tych ostatnich mamy przede wszystkim dwa wydania *Confesio fidei* kardynała Hozjusza, z których to jedno, o czym wspomniano wyżej, podarował nieznanemu z nazwiska przyjacielowi (poz. 12-13). Ubogo przedstawia się również dział liturgii.

Z oryginalnych dzieł XVI-wiecznych teologów mamy utwory hiszpańskiego franciszkanina Andreasa de Vegi (poz. 18-19) oraz filozofa i teologa z Rzymu Petrusa Columny Galatinusa (poz. 6).

Z tematyki prawniczej zachowały się jedynie zbiory ustaw soborowych i synodalnych kościoła katolickiego (poz. 1, 7).

Liczba poloników przedstawia się niezwykle ubogo. Do tej kategorii możemy zaliczyć jedynie trzy druki (poz. 8, 12-13). Wspomniany Stanisław Hozjusz jest jedynym polskim autorem pośród wszystkich odnalezionych książek z proweniencją naszego miechowity.

Jednolicie natomiast prezentuje się omawiany księgozbiór pod względem językowym. Łacina bowiem dominuje w nim zupełnie, zarówno w dziełach oryginalnych, jak i w przekładach z greckiego (św. Jan Chryzostom, Orygenes), co zresztą jest, jak wiadomo, znamienne dla produkcji wydawniczej XVI wieku.

Na wzór innych wielkich zbieraczy renesansowych, Stanisław książki oprawiał i opatrywał znakami własnościowymi. Można wyróżnić kilka sposobów oznaczania książek. Część ksiąg ozdobiona jest supereklibrisem. Najbardziej okazały, określany przez Piekarskiego właściwym,⁷⁵ znajduje się na oprawie dzieła *Concilia omnia* wydanego w Kolonii w 1538 roku (poz. 7). Miejsce herbu zajmuje godło bozogrobców, tzn. podwójnie łamany krzyż, powyżej którego rytownik umieścił główkę aniołka z rozpostartymi skrzydłami. W otoku umieszczono dewizę, którą stanowi wers siódmy czwartego psalmu: „*signatum est super nos lymem vultus tui domine*”. Wokół rozmieszczono litery: *M[agister] S[tanislaus] A L[owicz]*.⁷⁶

Drugi sposób, dość zagadkowego znakowania, znajdujemy na kilku innych oprawach. Stanowi go rodzaj supereklibrisu intrologatorskiego, dodatkowo uzupełniany tłoczeniem literowym. W owych oprawach intrologator posłużył się herbem Pilawa, którym pieczętowała się matka Stanisława. Taki supereklibris znajdujemy na oprawach kolejnych tomów *Opera omnia* św. Augustyna z 1541 r. (poz. 4). Okładzina górna (T. 2-3) jest znakowana herbem Pilawa na tarczy, natomiast na dolnej wytłoczono napis: „*Doctoris Stanislai a Lowic*” (!). Pełna nazwa miasta nie zmieściła się zapewne z powodu zbyt wąskiego zwierciadła. Na pozostałych woluminach (T.1-11, 4, 5, 10) napis zmieniono i brzmi on: „*Doctoris Stanislai Lowicz*”.

Nieco inaczej wygląda oznaczenie oprawy dzieła Epifaniusza *Contra octoaginta haereses opus Panarium...* drukowanego w Bazylei w 1545 roku (poz. 10). Na okładzinie górnej mamy znów herb Pilawa

na tarczy, powyżej którego w jednym rzędzie wytłoczono litery: *S[tanislaus] D[octor] A L[owicz]*, a poniżej datę 1557.

Innym świadectwem przynależności ksiązek do zbioru Stanisława z Łowicza są zapiski rękopiśmienne. Zamieszczał je na karcie tytułowej, w ściśle określony sposób. Zwykle podpisywał się w miejscu centralnym, pośrodku karty, poniżej tytułu a przed sygnetem drukarskim. Rzadziej zapisy umieszczał pomiędzy sygnetem i adresem wydawniczym. Jedynie na egzemplarzu, uprzednio należącym do sufragana gnieźnieńskiego Sebastiana Żydowskiego, podpisał się na okładce górnej verso, pod dwoma innymi zapisami (poz. 9).

Można wyróżnić następujące, najczęściej powtarzające się formuły: „*Magister Stanislaus Lowijcz coenobita Miechoviensis Sacrae Theologiae professor me usu tenet*” i „*Sum Doctoris Stanislai Lowycz*” lub podobne. Zapisy proveniencyjne informują nas nie tylko kto jest właścicielem danej książki, ale także w jakim mieście, u którego księgarza i za jaką cenę została ona zakupiona. Podawane są również okoliczności nabycia danego druku. Znajdujemy ponadto informacje o cenie oprawy, kreślone ręką posesora bądź intrologatora. Daje się zauważyć, że część zapisów uzupełniono nowymi informacjami. Atramenty używane w tych zapiskach różnią się bowiem i można uznać, że po pewnym czasie pierwotną notatkę, która np. nie zawierała godności piastowanych przez właściciela, po kilku czy może nawet kilkunastu latach dopełniono. Wszystko to powoduje dodatkowe trudności przy prawidłowym ustaleniu daty zakupu danej pozycji.

Pismo Stanisława z Łowicza charakteryzuje się równym, wyrobionym duktem, o stosunkowo niewielkich literach. Najczęściej używał on atramentu czarnego, a do zapisek marginalnych i podkreśleń w tekście także w kolorze czerwonym.

W książkach znajduje się wiele notatek wykonanych jego ręką. Można wyróżnić kilka ich rodzajów. Są to zapisy marginalne typu pamięciowego, poprawki korektorskie, łacińskie tłumaczenia greckich wyrazów, itd. Znajdujemy także liczne glosy odnoszące się do treści dzieła i jego wartości poznawczej, a także noty bibliograficzne. Często również Stanisław podkreślał lub zakreślał na marginesach interesujące go fragmenty tekstu. Nieraz znajdujemy na marginesie rysunek wskazującego palca znaczącego „zobacz”.

Po ilości marginaliów i podkreśleń, wnioskować można, że książki były uważnie czytane. Ślady czytelnictwa nie są jednak rozłożone równomiernie w całym dziele. W wielu wypadkach znajdują się na pierw-

szych kilkudziesięciu stronach lub innych istotnych dla właściciela fragmentach druku. Wielokrotnie licznymi komentarzami i innymi śladami lektury opatrywał wstępy i listy dedykacyjne zawierające życiorys autora druku, zwłaszcza gdy wydawcą dzieła był Erazm z Rotterdamu. Tak jest w przypadku pism św. Augustyna, Orygenesesa i św. Hieronima. Szczególnie gęsto opatrzony uwagami, podkreśleniami i wykrzyknikami: „*Laus Erasmi Roterodami*”, „*Laudes Origenes*” jest życiorys Orygenesesa (poz. 16). Odmienny atrament w części not dowodzi, że fragment ten był czytany co najmniej dwukrotnie.

Traktat Joanniesa Reuchlina *De arte cabalistica* współwydany z dziełem Petrusa Columny Galatinusa *Opus de arcanis catholicae veritatis...* (poz. 6), opatrzony uwagą „*Omnigena eruditione pleni*” oraz wieloma marginaliami. Książka ta dostała się później do księgozbioru kanonika gnieźnieńskiego, łowickiego i plockiego Stanisława Hłowskiego, a wraz z nim do biblioteki jezuitów w Łomży. W pierwszej połowie XVII wieku, bibliotekarz jezuicki Andrzej Obrębski określił ten traktat mianem „*Heretica*” i zsztywnił grubymi, lnianymi nićmi tak, aby uniemożliwić dalsze czytanie.

Odmiennego charakteru zapiska znajduje się w dziele Andreasa de Vegi *Tridentini decreti de iustificatione expositio et defensio libris XV distincta...* (poz. 19). Na k. 496 Stanisław zamieścił uwagę informującą, że poszczególne składki dzieła zostały przez introligatora przemieszane: „*In hoc libro negligens et ignarus ligator multos quaterniones mutavit leges ergo iuxta quod notatum est circa fora variata*”.

Do oprawiania druków należących do Stanisława z Łowicza zastosowano deskę, obciągniętą następnie brązową, ciejącą skórą. Tego rodzaju oprawa wynika zapewne z faktu, że ogromna większość ksiąg to okazałych rozmiarów folia. W jednym tylko przypadku do wzmocnienia oprawy wykorzystano makulaturę, a inny niewielkich rozmiarów druk oprawiono w pergamin. Oprawy były dodatkowo zaopatrzone w klamry, dziś zachowane jedynie w szczątkowej postaci.

Jako elementy zdobnicze okładek szeroko wykorzystywano zarówno tłoczenie złotem, jak i ślepe. Badając zastosowane do ornamentyki radełka i tłoki, można wyróżnić co najmniej dwa ośrodki introligatorskie. Jednym z nich jest Kraków. Do tego kręgu możemy zaliczyć trzy oprawy. W najbardziej okazałą oprawę wyposażono dzieło *Concilia omnia*, wydane pod redakcją Petrusa Crabbe w 1538 r. (poz. 7). Zwierciadło okładziny górnej wypełnia tłoczony złotem, omówiony wyżej superekslibris właściwy z godłem bożogrobców, bordiurę natomiast stanowi radełko

„jagiellońskie” z powtarzającymi się postaciami: *SIGISMUN[dus]*, *BO-NA*, *SIGIS[mundus]* *AUG[ustus]*, *ISABELLA*. Radełko to przy wizerunku Bony jest datowane na rok 1540.⁷⁷ Natomiast zwierciadło okładziny dolnej jest w całości wypełnione radełkiem z postaciami biblijnymi, datowane również na tenże rok 1540. Do tej grupy można również zaliczyć oprawę dzieł św. Jana Chryzostoma (poz. 15), z których do dziś przetrwały jedynie dwa woluminy zawierające tomy 1-2 i 5. Otrzymały one zabezpieczenie skórzane ozdobione niejednolicie. Tom 5 ma na okładzinie górnej wytłoczony na zbyt małym zwierciadle superekslibris z herbem bożogrobców ale już bez inicjałów. Bordiurę natomiast wypełnia radełko z postaciami Apostołów: *MARCUS*, *LUCAS*, *IOANNES*, *MATHEUS*, datowane przy figurze św. Marka „1540”. W wolnej przestrzeni pomiędzy radełkami, oryginalnym pojedynczym tłokiem odbito wizerunek siedzącej na gałęzi sowy, symbolu mądrości. Natomiast w tomie 1-2 zwierciadło okładziny górnej jest sporo większe i superekslibris, mieści się swobodnie, radełko jest takie samo, zaś tłoki przedstawiają główki uskrzydłych aniołków. Oprawę krakowską mają także dzieła wszystkie św. Augustyna w wydaniu z lat 1528-1529 (poz. 3). W zwierciadle okładki górnej wytłoczony jest herb Ciołek na tarczy, a bordiurę wypełnia radełko z postaciami podpisanymi *SALVATOR*, *PETR[us]*, *PAULUS*, datowane „1540”, znane także z opraw króla Zygmunta Augusta.⁷⁸

Drugi charakterystyczny typ opraw mają książki, zakupione u Jana Patruusa w Poznaniu lub Gnieźnie i oprawiane przez działającego w Poznaniu introligatora o inicjałach „MC”.⁷⁹ Takie, prawie identyczne oprawy, otrzymały pisma Orygenesusa w wydaniu bazylejskim Frobena i Episcopiusa (poz. 16) oraz komentarze do Starego i Nowego Testamentu św. Augustyna, również drukowane w Bazylei (poz. 5). Przy obu oprawach wykorzystano m.in. dwa radełka ze scenami figuralnymi: *SALVATOR*, *EGO SUM PAS[tor Bonus]*, *CAP[e]* *CRU[cem]* *S[uam]*, *SUR[ge]* *ET VADE*, z inicjałami „MC” przy postaci Chrystusa Dobrego Pasterza oraz drugie oznaczone *LUCRECIA*, *PRUDEN[cia]*, *IUSTICIA* i postać bez podpisu z datą „1543”. Inicjały „MC” wplecione są w ornamentykę postaci Lukrecja. Do zasobu tego introligatora należało także radełko oznaczone *SALVATOR*, *MATEUS*, *MARCUS*, *LUCAS*, *IOHANNES* z wplecionymi w ornament powyżej postaci św. Marka inicjałami „MC”, wytłoczone jedynie na oprawie dzieła św. Augustyna (poz. 5). Mimo tego, że radełka z inicjałami „MC” znane są również z opraw Krakowa, Wrocławia i Chełmna, z dużym prawdopodobieństwem można

uznać, że te właśnie książki były oprawiane w Poznaniu. O innej poznańskiej okładzinie, ozdobionej radełkami z inicjałami „MC” pisała Maria Krynicka.⁸⁰ Na oprawie dzieła św. Augustyna (poz. 5) znajdujemy ponadto radełko z postaciami alegorycznymi podpisane *PRUDENCI[a]*, *IUDIT[a]*, *LUCRECI[a]*, oraz nieoznaczone [Suavitas], sygnowane „15NP58”. Jest to radełko szczególnie popularne na XVI-wiecznych, niemieckich oprawach. Jego twórcą był znany jedynie pod inicjałami „NP” rytownik działający na obszarze dolnego Renu.⁸¹ Warto zauważyć, że w oprawach poznańskich Stanisław nie używał już supereklibrisu z podwójnym krzyżem bożogrobców. Został on zastąpiony herbem Pila-wa na okładzinie górnej i tłoczeniami literowymi na okładzinie dolnej (poz. 4, 10).

Omawiany księgozbiór po śmierci właściciela włączono do księżnicy siedziby generalnej bożogrobców w Miechowie. Świadczą o tym sygnatury, zwykle umieszczane na wyklejce górnej verso. Innym charakterystycznym dla biblioteki miechowskiej znakiem są litery *C/onvenut/ M/iechoviensis/* oraz znajdujący się pomiędzy nimi podwójny krzyż bożogrobców, rysowane najczęściej na obcięciu górnym lub rzadziej na obcięciu dolnym.⁸²

Do naszych czasów zachował się, jak już wspomniano, niestety jedynie niewielki fragment zbioru Stanisława z Łowicza. Kolekcja nie przetrwała konfrontacji z wielokrotnymi pożarami, sekularyzacją zakonu bożogrobców i dalszymi burzliwymi losami będącymi udziałem wszystkich bibliotek w Polsce. Niezwykle trudno jest zatem choćby szacunkowo obliczyć jej wielkość. Trudno także przeprowadzić stosowne studia porównawcze, bowiem niewiele jest w naszej literaturze opracowań lub prób rekonstrukcji księgozbiorów należących do zakonników, zwłaszcza XVI-wiecznych. Jako przykład do porównania może posłużyć księgozbiór starszego nieco od Stanisława z Łowicza dominikanina Feliksa z Sieradza (1537-1602) herbu Gozdawa, doktora teologii i kaznodziei Kościoła Mariackiego w Krakowie. Swoją liczną bibliotekę podarował on konwentowi w Sieradzu. Biblioteka Seminarium Duchownego we Włocławku przechowuje jego księgozbiór liczący obecnie 52 woluminy dzieł o treści religijnej.⁸³ Żyjący współcześnie z Feliksem z Sieradza Maciej Bech (zm. 1607), herbu Rogala, prepozyt sandomierski i kazimierski miał także spory zbiór ksiąg, które oznaczał 6 odmianami supereklibrisu ze znakiem swojego rodu. Mamy wiadomość o 57 egzemplarzach z tej kolekcji.⁸⁴

Podobnej wielkości był zapewne zbiór naszego miechowity. Wydaje się, że nie był on człowiekiem zbyt zamożnym, co przy wysokich cenach książek w XVI stuleciu utrudniało zgromadzenie bardzo licznej kolekcji książkowej. Biorąc jednak pod uwagę obecność monumentalnych, wielotomowych edycji dzieł zebranych pisarzy patrystycznych, można z dużą dozą ostrożności uznać, że zbiór pierwotnie mógł przekroczyć liczbę 100 pozycji. Posiadanie supereklibrisu właściwego sugeruje również zwykle istnienie większego zespołu.⁸⁵

Zachowany fragment pozwala jednak w dużym przybliżeniu określić charakter tej biblioteki. Był to księgozbiór o wyraźnie zaznaczonym charakterze użytkowym, inspirujący w codziennej pracy duszpasterskiej i kaznodziejskiej oraz potrzebny do wypełniania innych publicznych obowiązków w obrębie struktur kościelnych. Był on zapewne niezbędny również w pracy naukowej uprawianej przez uczonego teologa, apologety chrześcijaństwa i przeciwnika reformacji. Nasz bożogrobcza był bowiem gorącym zwolennikiem reformy kościoła katolickiego w duchu erazmiańskim oraz postanowień Soboru Trydenckiego. Gromadził i czytał dzieła Ojców Kościoła w nowatorskim wydaniu Erazma z Rotterdamu, a także studiował prace zawierające dekryty Soboru Trydenckiego. Nie unikał jednak nowinek reformacyjnych, o czym świadczy obecność w jego zbiorze dzieła znanego wolnomyśliciela i krzewiciela reformacji, Joannesa Reuchlina *De arte cabalistica*.

Jakkolwiek kolekcję Stanisława z Łowicza trudno określić jako bibliofilską, jej właściciel nie pozostał obojętny na wpływy i mody estetyczne epoki. Świadczy o tym dbałość o szatę zewnętrzną swoich ksiąg, a także opatrywanie ich charakterystycznymi dla tego wieku odręcznymi zapiskami wyrażającymi uczuciowy stosunek do książki. Właściwa dla epoki jest również obfitość w zbiorze dzieł teologicznych. Nie bez wpływu zapewne na takie, a nie inne ukształtowanie kolekcji był fakt, że jako członek zakonu posługującego się regułą św. Augustyna, której jedną z zasad jest ubóstwo, nie mógł mieć w posiadaniu książek o innym charakterze, niż użytkowy.

Prezentowany księgozbiór pozwolił wydobyć z zapomnienia postać wykształconego, szesnastowiecznego zakonnika będącego członkiem wspólnoty bożogrobców. Ukazuje on swojego właściciela jako człowieka już w pełni ukształtowanego przez Renesans, światłego zakonnika, zainteresowanego nowymi prądami w kościele katolickim. Jego biblioteka jeszcze przez wiele lat dobrze służyła w Miechowie następnym pokoleniom braci zakonnej.

Spis książek z księgozbioru Stanisława z Łowicza

Opisy pozycji nr 1, 2, 8, 13 przejęto z katalogów drukowanych, a opisy pozostałych pozycji sporządzono z autopsji. W cytacie bibliograficznej uwzględniono jedynie podstawowe pozycje z literatury polskiej i obcej.

Wykaz skrótów cytowanej literatury

- Adams** - H.M.Adams: *Catalogue of books printed on the continent of Europe 1501-1600 in Cambridge Libraries*. Vol. 1-2 Cambridge 1967
- BLC** - *The British Library general catalogue of printed books to 1975*. Vol. 1-320. London 1980-1985
- BUW** - *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. T. 1. Oprac. T.Komenderowa. Warszawa 1994
- CBN** - *Catalogue général de livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. Auteurs*. T. 1-231. Paris 1924-1981
- Cat.Esp.** - *Catalogo colectivo de obras impresas en los siglos XVI al XVIII existentes en las bibliotecas españolas. Seccion 1. Siglio XVI*. T. 1-8 (A-L) Madrid 1972-1976
- E** - K.Estreicher: *Bibliografia polska*. T. 12-34, wiek XV-XVIII. Kraków 1882-1951
- IA** - *Index Aureliensis. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum*. T. 1-9. Baden Baden 1965-1991
- IBP** - *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*. Composuerunt M.Bohonos, E.Szandorowska. T. 1-2. Wratislaviae 1970
- Jędrzejowska, Pelczarowa** - *Katalog inkunabulów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku*. Oprac. M.Jędrzejowska i M.Pelczarowa. Gdańsk 1954
- Ossol** - *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVI*. Oprac. M.Bohonos. Wrocław 1965

- Ossol.Gryczowa** - *Katalog inkunabułów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich*. Oprac. A.Kawecka-Gryczowa. Wrocław 1956
- VD** - *Verzeichnis der deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*. Hrsg. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Red. I. Bezzel. Bd. 1-18. Stuttgart 1983-1990
- W** - T. Wierzbowski: *Bibliographia polonica XV ac XVI ss.* T. 1-3. Varsoviae 1888-1894

XV wiek

1. CONCILIUM Constantiense: *Acta et decreta*. Ed. iussu Iacobi Locheri et Conradi Summenhart. Hagenau: Henr. Gran pro Io. Rynman, 11 IV 1500. 4⁰

IBP 1671. Ossol.Gryczowa 92

- Prow.: 1) *Sum doctoris Stanislai theologi praepositi Ecclesiae S[an]cti Ioannis ante Gnezam 1557.*
2) *Iste libellus d. Stanislai Młodzieiowsky rc. datus Dobiesłao Strzeżowski Notario sanctae Mariae, [zamazane]* - XVI w.
3) *Ioannis Zdrowski Bacc[al]aurei* - XVI/XVII w.
4) **Biblioteka Brodzkich** - piecz. - XIX w.

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe - XVI w.

Ossol. XV. 128

2. DURANDI Guilielmus: *Rationale divinorum officiorum*. Strassburg [Typ. Iordani = Ge. Husner, non post 6 X 1484]. 2⁰

IBP 2023 Jędrzejowska, Pelczarowa 230

- Prow.: 1) *Sum Doctor[is] Stanislai Lowycz p[rae]p[osi]ti S. Joannis ante Gneznam fida suppellex. Empt[us]* 24 gr. - XVI w.

- 2) *Me possidet Mathias Louitaian[us] a D[omi]no Sta[nisla]o Doctore beda donatus. An[n]o Ch[rist]i 1574*
- 3) *Boleslaus Strzeżowski Rosanus [powyżej herb Poraj - rys. atr.] - XVI w.*
- 4) *Matthaei Rautenberg Arch[i]d[iaconi] et Off[iciallis] Cam[er]e no[mi]n[e] p[ro]p[rio] - XVII w.*
- 5) *Inscriptus Catalogo Fr[atru]m de Oliuia - XVII w.
Mon[aste]rji Oliven[sis] Ord[ini]s Cist[erciensium] in Prussia - XVIII w.*
- 6) *B[iblioteka] M[iejska w] Gd[ania]sku XX.B.63*

Opr.: po 1945; dawniejsza oprawa XVI-wieczna z herbem Poraj zachowana.

Gdańsk PAN XV.454

XVI wiek

3. AUGUSTINUS Aurelius s.: *Omnium operum primus [-decimus] tomus, summa vigilantia repurgatorum a mendis innumeris per Des[iderium] Erasmus Roterodamum...* Basileae: in. off. Io. Frobenii, 1528-1529 [rz.]. 2⁰ T.:7, 9, 10, 11

IA 110.175. Adams A-2157 VD-A 4148 BUW A-573

Prow.: 1) herb Ciołek, 1541 - superekslibris,

2) *Magister Stanislaus Lowijcz coenobita Miechovien[sis] Sacrae Theologiae professor me usu tenet.*

W t. 9 ten sam zapis zaczynający się *Anno Domi[ni] 1546...*

W t. 11: *M[a]g[iste]r Stanislaus Lowijcz coenobita Miechoviensis Sacrae Theologiae professor me usu tenet cum Decem Divi Aurelij Augustini tomis; sentencja łac. tą samą ręką.*

3) *C[onventus] † M[iechoviensis]* oraz sygnatury bibl. miechowskiej i nalepka rps - XVII w.

Marginalia Stanisława z Łowicza i inną ręką XVI w.

Opr.: deska (T. 11 makulatura, tekst hebr.), skóra brun., tłocz. złoc. i ślepe, radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd.602.269

T. 11 Sd.602.265

4. - -: *Omnium operum... primus [-decimus] tomus ad fidem veterum exemplarium... summa vigilantia repurgatorum a mendis innumeris... [Ed. Erasmus Desiderius Roterodamus et corr. Martinus Lipsius]. Basileae: per Hier. Frobenium et Nic. Episcopium, 1541-1543 [rz.]. 2°. T.: 1-3, 6-7, 11*

IA 110.256. Adams A-2162. BLC 13,498. VD-A 4149.
BUW A-574

Prow.: 1) **Doctoris Stanislai Lowicz** - tłocz. na okł. d. oraz herb Pila-
wa, 1556 - *superekslibris Anno Domini 1556 Die 23 [rz.]
Februarij Posnaniae M[a]g[iste]r Sta[nislaus] a Lowicz,
Sacrae Theologiae Professor, Eccl[esi]ae S. Joannis ante
Gneznam praepositus, Ordinis Militiae S. Sepulchri Domini
Hierosolymitani, omnes tomos Operum Divi Augustini apud
Ioannem Patruum, civem bibliopolam Posnaniensem] flo-
renis viginti quinque emit. [dopisane inną ręką] atque liga-
tura flor[enis] 4. [in. atr.] pro gloria Dei et omnium catholi-
carum eruditione*

W T. 8 i 10: *Sum Doctoris Theologii Stanislai a Lowicz fida
suppellex*

W T. 9: *Doctoris Stanislai Theologii a Lowicz praepositi
S.Ioan[nis] an[te] Gneznam pro festi Miechov[iensis] sum
fida suppellex.*

2) *Omnia opera Sancti Augustini apignorata erant per
R[evere]ndum Stanislaum a Lowicz apud dominum Ioan-
nem Kąkaliewski, Canonicum Gnesnen[sem] in viginti flo-
renis; repignorata sunt per me Tiburcium Jaskłowskj, pra-
epositum S.Ioannis Gnesnen[sis] et pro fratribus Conventus
Miechovien[sis] donata.*

Na ost. k. T. 1 list kustosza miechowskiego z 23 IV 1597 r.
do T. Jaskłowskiego z prośbą o wykupienie zastawionych
przez zmarłego Stanisława z Łowicza dzieł św. Augustyna i
przesłanie ich jako bardzo potrzebnych klasztorowi. Na tejże
k. verso odpowiedź T. Jaskłowskiego: *Decem volumina Divi
Augustini a R[evere]ndo D[omi]no Ioanne Kąkalewskj in 20
fl[orensis] opignorata, Fratribus meis et Conventui Mie-
choviensi, et summam pecuniarum et volumina Divi Augusti-
ni, pro uno Pater noster et Ave Maria dono do et summam*

*dimitto per meum vectorem. Frater Tiburicius Jasklowskj
praep[osi]tus S.Ioannis extra Gnesnam, professus Mie-
chovien[sis].*

3) C[onventus] † M[iechoviensis] oraz sygnatury bibl. mie-
chowskiej.

Marginalia Stanisława z Łowicza i inną ręką XVI w.

W T. 1 na marginesach figury geometryczne.

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe i złoc., radełko, tłoki, resztki
klamer - XVI w.

BUW Sd.602.267

5. - -: *Tam in Vetus quam in Novum Testamentum commentarii ...iam
primum per Ioannem Gastium... in lucem editi...* [T. 1-2]. Basileae: per
Io. Hervagium, [po 4 IV] 1542 [rz.]. 2⁰. T. 1

IA 110.264. Adams A-2186. BLC 14,8. CBN 5,388-9.
VD-A 4159. BUW A-585

Prow.: 1) wycięta,

2) *Sum Doctoris Stanislai Lowijcz (Posnaniae in foro scruta-
rio uno floreno) praepositi S.Joannis Gnesnen[sis].*

3) [Bożogrobcy-Miechów] - sygnatury

Marginalia Stanisława z Łowicza i inną ręką XVI w.

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe i złoc., radełko, tłoki, resztki
klamer - XVI w.

BUW Sd.602.224

6. COLUMNA Petrus Galatinus: *Opus de arcanis catholicae veritatis
hoc est in omnia difficilia loca Veteris Testamenti, ex Talmud, alijsque
Hebraicis libris contra obstinatum Iudaeorum perfidiam... commenta-
rius. Ad haec Ioannis Reuchlini... De arte cabalistica libri tres...* Basile-
ae: exc. Io. Hervagius, 1550 [rz.]. 2⁰

Adams C-2419. BLC 67,15. VD-C 4615

- Prow.: 1) [Stanisław z Łowicza] *Anno Do[mini] 1556 pro ferijs divi Adalberti Gneznae 2 Talaris*
2) [Stanisław Howski] - XVI w.
3) *d[ono] d[at]us] a DD[ominis] Hovijs An[no] 1613* - ręką A.Obrębskiego
4) *Inscriptus Catalogo Libroru[m] Soc[ietatis] Jesu Collegij Lomzen[sis]* - XVII w.
5) *Stefan Bartek* - XVIII w., - czy prow.?

Marginalia Stanisława z Łowicza i Stanisława Howskiego.

Dzieło I.Reuchlina *De arte cabalistica libri tres* zaszyte przez bibliotekarza jezuickiego A.Obrębskiego.

Opr.: deska, sk. brąz., tłocz. ślepe, śl. klamer - XVI w.

BUW Sd.602.1340

7. CONCILIA: *Concilia omnia, tam generalia quam particularia, ab apostolorum temporibus in hunc usque diem a sanctissimis patribus celebrata... his duobus tomis continentur...* [Ed. Petrus Crabbe]. Coloniae: Petr. Quentel exc., IX 1538 [rz.]. 2° T. 1

Adams C-2769. BLC 71.110. VD-C 5643

- Prow.: 1) **M[agister] S[tanislau]s A L[owicz]** - tłocz., oraz krzyż bożogrobców, w otoku napis: **Signatum est super nos lumen vultus tui Domine** (Ps. 4, 7), 1547 - superekslibris (Sipayłło tabl. 11) *2 tomi Conciliorum florenis quinque sine 6 g[rossis] M[agister] S[tanislau]s L[ovicensis] 1547 mense Martio.*
M[agister] Sta[nisla]us Coenobita Miechov[iensis] S. T[heologiae] P[ro]fessor] me usu tenet.
2) *C[onventus] † M[iechoviensis]* oraz sygnatury biblioteki miechowskiej.

Na okładce d. verso cytat z psalmu.

Nieliczne marginalia Stanisława z Łowicza.

Opr. : deska, sk. brąz., tłocz. złoc., radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd. 602.493

8. DIURNALE: *Diurnale secundum usum ecclesiae Cracoviensis... Cracoviae arte et impens. Joh. Haller, 1514. 8⁰*

E 25, 241   Ossol. 624

Prow.: 1) Ex libris fratris Stanislai a Łowicz - XVI w.,

2) No 19 consig.

3) **Biblioteka Poturzycka J.W.D[ieduszyckich] 60** - piecz.

Marginalia XVI w.

Opr.: deska, sk. brąz., tłoki, radełko, plakietka, resztki klamer - XVI w.

Ossol. VI.0. 134

9. ENARRATIONES: *Enarrationes vetustissimorum theologorum in Acta Apostolorum et in omnes ...Pauli ac catholicas epistolas ab Oecumenio, in Apocalypsim vero ab Aretha... collectae Ioanne Hentenio interprete... Praetera Remigii Altissiodorensis... in undecim posteriores Prophetas enarratio. Antverpiae: in aed. Io. Steelsi, V 1545 [rz.]. 2⁰*

Adams O-112.   BLC 30, 286

Prow.: 1) **Sebastianus Żydowski Episcopus Nauriensis, herb Doliwa, 1549** - supereklibris

Jego ręką: *Reverendissimus D. Naturien[sis] E[pisco]pus emit grossis quinquaginta 1549.*

2) *Emptus iste liber flo[reno] 1 et 18 g[rossis] apud d[omi]num Zidowskij 1574 per Stanislaum Venatorium doctorem Theologum praep[osi]tum S. Joannis ante Gneznam.*

3) *C[onventus] † M[iechoviensis]* oraz sygnatury biblioteki miechowskiej i nalepka rps - XVII w.

Opr.: deska, sk. brąz., tłocz. złoc., radełko, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd. 602.398

10. EPIPHANIUS ep. Constantiae in Cypro: *Contra octoaginta haereses opus Panarium sive Arcula aut Capsula Medica appellatum, continens libros tres, et tomos sive sectiones ex toto septem, Iano Cornario... interprete...* Basiliae: per Rob. Winterum, IX 1545 [rz.]. 2⁰

Adams E-253. BLC 101,479. VD-E 1645

Prow.: 1) **S[tanislau]s D[oc]tor A L[owycz]** - tłocz. oraz herb Pila-
wa, 1557 - superekslibris,
*Sum doctoris Stanislai theologi p[rae]p[ositi] S. Ioannis
Gnesnen[sis] 2 Martii Posnaniae 1557*

2) [Bożogrobcy - Miechów] - sygnatury,
Marginalia Stanisława z Łowicza i inną ręką - XVII w.

Opr.: deska, sk. brąz., tłocz. ślepe i złoc., radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd.602.1385

11. HIERONYMUS s.: *Epistolarum opus... in tres tomos distinctum una cum scholiis Des[iderii] Erasmi Roterodami postremum per eundem... recognitum, correctum ac locupletatum.* Basileae: ex off. Frobeniana, per Hier. Frobenium et Nic. Episcopium, 1543 [rz.]. 2⁰.

Cat. Esp. J-229

Prow.: 1) *Anno Do[mini] 1552 Mense Martio florenis tribus Piotrcoviae [innym atr.] Stanislaus Lovicen[sis] artium et theologiae professor praepositus Eccl[esi]ae S. Ioannis ante Gneznam, militis sancti sepulchri Domi[ni] Hierosolijmitani me usu tenet.*

2) *C[onventus] † M[iechoviensis]* oraz sygnatury biblioteki miechowskiej i nalepka rps - XVII w.

Marginalia Stanisława z Łowicza.

Opr.: deska, sk. brun., tłocz. ślepe, radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w. (grzb. po konserwacji)

BUW Sd. 602.111

12. HOSIUS Stanislaus: *Confessio fidei catholicae christianae... Pars prima*. Cracoviae: in off. haer. Mar. Scharffenberger, 1553. 8⁰

E 18,278   W139

Prow.: 1) *Sum M[a]g[ist]ri Stanislai Lovicen[sis] Sacrae Theologiae p[ro]fessoris 1553 25 Martii gr[ossis] 22.*

2) *V[e]n[er]ab[ile] P[at]ri F[rat]ri Philiberto Przysiecki donavit F[rater] Josephus m[anu] p[ropria] - XVII w.*

Liczne marginalia Stanisława z Łowicza

Opr.: deska, skóra brun., tłocz. ślepe i złoc., plakietka z wyobrażeniem Chrztu św., strychulec, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW 28.1.17.37

13. - -: *Confessio catholicae fidei christiana... Pars prima*. Viennae: in off. Mich. Zymmermannii, 1560 [rz.]. 2⁰. Wyd. B

E 18.279.   W 2357.   VD-H 5141

Prow.: 1) *Stanislaus a Łowicz [?] Michaeli Rad... ergo amoris dedit 1561*

2) *Joannis Żardecki Decani Chelmen[ensis] - XVI w.*

3) *Conventus Cracovien[sis] SS. Trinit[atis] post mortem P[at]ri Adami m[a]g[ist]ri - XVI w.*

4) [J. M. Ossoliński] 9457.

Marginalia - XVI w.

Opr.: perg., resztki wiązań - XVII w.

Ossol. XVI.F.4078

14. INNOCENTIUS III, papa: *Opera... quae quidem hactenus obtineri potuerunt omnia... et partim iam primum in lucem edita...* Coloniae: exc. Io. Novesianus, 1552 [rz.] 2⁰

Adams I-121.   BLC 159,13.   VD-I 221

Prow.: 1) *Grossis 54 Piotrkoviae sub Sijnodo anno D[omi]ni 1554 me redemit Doctor Stanislaus Lowicz mense Octobri.*

- 2) *Et Joanni Mich[nicii] Vlad[islavi]en[si] S. Theo[logiae] Bacc[alau]re]o Anno Salutiferi partus 1567 die 21 mensis Augusti is idem dedit, ut suo coadiutori.*
- 3) *Post obitum A[dmodum] R[everendi] Do[mini] Sisini] Canonici Vladislau[fiensis] Conventui Petr[icoviensis] Ord[inis] Praed[icatorum] applicatur.*

Marginalia Stanisława z Łowicza i inną ręką - XVI i XVII w.

Opr.: deska, sk. brąz., tłocz. ślepe, radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW 28.1.17.37

15. IOANNES Chrysostomus s.: *Opera... quotquot per Graecorum exemplarium facultatem in Latinam linguam hactenus traduci potuerunt...* [T. 1-5] Basileae: ex off. Hervagiana, 1539 [rz.] 2° T. 1-2, 3

Adams C-1516. VD-J 400

- Prow.: 1) [Stanisław z Łowicza] krzyż bożogrobców, 1546 - superekslibris,
Opera divi Chrysostomi Anno Domini MDXLVI empta mense Augusto florenis XI cum X g[rossis] M[a]g[iste]r Sta[nisla]us Lovicen[sis] Miechowien[sis] Coenobita emit. Impensis sectabilis viri Domi[ni] Georgij Egiel, Dominorum Fucarorum notarij, Eo tempore cum Concionaretur Crac[ovi]ae apud S. Stephanum [dalej innym atr.] M[a]g[iste]r Stanislaus Lowijcz coenobita Miechowien[sis] Sacrae Theologiae professor me usu tenet cum ceteris to mis eadem ligatura et Xaractere obsignatos.
- 2) C[onventus] † M[iechoviensis] oraz sygnatury biblioteki miechowskiej i nalepka rps - XVII w.

Nieliczne marginalia Stanisława z Łowicza

Opr.: deska, sk. brąz., tłocz. ślepe i złoc., radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd. 602.1230

16. ORIGENES: *Opera quae quidem extant omnia per Desiderium] Erasmusum Roterodamum partim versa et viliganter recognita, partim ab aliis... translata...* P. 1-2. Basileae: per Hier. Forbenium et Nic. Episcopium, VIII 1557 [rz.] 2⁰

Adams O-284. VD-O 910

Prow.: 1) *Doctor Stanislaus Lowijcz redemit flor[enis] sex thomi[!] duo 1558 apud Joannem Patrum bibliopolam Posnaniensem].*

W T. 2: *Sum Doctoris Stanislai a Lowycz prae[positi] Ecclesiae S. Joannis an[te] Gneznem.*

2) *C[onventus] ꝛ M[iechoviensis].*

Marginalia Stanisława z Łowicza

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe i złoc., radełko, tłoki, resztki klamer - XVI w.

BUW 7.12.1.10

17. POLUS Reginaldus: *Libri duo... Primus liber de Concilio...alter de reformatione Angliae... Interserit... disputatio de baptismo Constantini Magni imperatoris...* Dilingae: exc. Seb Mayer, 1562 [rz.], 8⁰

BLC 261,468. VD-P 3923

Prow.: 1) *D[oc]tor] S[tan]islaus] Lovijcz p[rae]p[osi]tus S. Joannis Gneznensis], [skreślone],*

2) *Sum fida suppellex Stanislai Bobrowskij Ecclesiae S. Sepulchri Jero[sol]i[m]itani militis Anno Do[mi]ni 1561 [! - książka wyd. w 1562] Emptus 24 g[rossis],*

3) *C[onventus] ꝛ M[iechoviensis] oraz sygnatury biblioteki miechowskiej.*

Marginalia Stanisława z Łowicza i iną ręką - XVI w.

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe, radełko, resztki klamer - XVI w.

BUW Sd.608.2805

18. VEGA Andreas: *De iustificatione doctrina universa libri XV...*
Coloniae: apud Gerv. Calenium et haer. Quentelios, 1572 [rz.] 2⁰

Adams V-321. BLC 337,428. CBN 204,705

Prow.: 1) *Anno Domini 1573 Gnezne apud patrum Bibliopolam ponsnaniensem pro florenis 4 emit Doctor Stanislaus Lowicz.*

2) *C[onventus] ꝛ M[iechoviensis]* oraz sygnatury biblioteki miechowskiej.

Opr.: deska, skóra brąz., tłocz. ślepe i złoc., radełko, plakietka z głową Chrystusa - XVI w.

BUW 7.36.1.7

19. - -: *Tridentini decreti de iustificatione expositio et defensio libris XV distincta...* Venetiis: ad signum Spei, 1548 4⁰

CBN 204, 705

Prow.: 1) *Anno domini 1552 piotrkoviae sub Comitibus Mense Martio Quaterniones una Sexagena Ligatura grossi septem [innym atr.] Magistri Stanislaus Sacrae Theologiae Sancti Joannis apud Gneznam praepositi sum fida supplex.*

2) *Inscriptus Catalogo librorum Collegij Calisiensis Societatis Iesu - XVII w.:* Na grzbiecie ślady czerwonej farby [=Jezuici-Kalisz],

3) *Seminarii Generalis Varsaviensis - XIX w.*

Marginalia Stanisława z Łowicza

Opr.: papier, perg., wiązania - XVI w.

Bibl. Sem. Warsz. F. 44. 2

Przypisy:

¹ S. Nakielski: *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis...* Cracoviae, in off. Fr. Caesarii, 1634 2⁰

² M. Tobiasz: *Bożogrobcy w Miechowie.* w: *Nasza Przeszłość* Kraków T. 17: 1963 s. 5-60

³ Z. Pęcowski: *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*. Kraków 1967

⁴ Pełne zestawienie literatury zob. hasło „Bożogrobcy” w: *Encyklopedia Katolicka*. T. 2 Lublin s. 878-882. Ponadto z ostatnich lat wymieńmy: H. Piwoński: *Antyfonarz bożogrobców z Miechowa* w: *Musica mediae Aevii* R. 6 1977 s. 87-140; tenże: *Liturgia wielkoczwartkowa u bożogrobców* w: *Archiwum Bibliotek Muzycznych* R. 35 1977 s. 215-230; W. Oblizajek: *Najstarsze dokumenty bożogrobców miechowskich* w: *Studia Źródłoznawcze* T. 24 1979 s. 97-108; E. Potkowski: *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*. Warszawa 1984; J. Staszek: *Miechów, jego dzieje w relacji Kazimierza Girtlera* w: *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie* R. 29 1984 s. 225-246; *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce (zbiory kościelne)*. Oprac. D. Kamolowa przy współprac. K. Muszyńskiej. Warszawa 1988; M. Sipayłło: *Polskie superekslibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach BUW*. Warszawa 1988

⁵ P. Bohman, J. K. Wietz: *Rys historyczny zgromadzeń zakonnych obojej płci. T. 1 Zakony męskie*. Warszawa 1848 s. 58-59

⁶ G. Labuda: *Jaksa z Miechowa*. PSB T. 10 s. 340-341; M. Tobiasz: op. cit. s. 9; Z. Pęcowski: op. cit. s. 304

⁷ Miechów otrzymał prawa miejskie dopiero w 1290 r.

⁸ M. Tobiasz: op. cit. s. 15-18, 20-30; W. Oblizajek: op. cit. s. 103-105; Z. Pęcowski: op. cit. s. 299-305, 310

⁹ M. Tobiasz: op. cit. s. 43

¹⁰ tamże, s. 22

¹¹ J. Gacki: *Bożogrobcy* w: *Pamiętnik religijno-moralny* R. 12 1853 nr 3 s. 229

¹² L. Hajdukiewicz: *Biblioteka Macieja z Miechowa*. Wrocław 1960 s. 26

¹³ H. Barycz: *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*. Kraków 1935 s. 131

¹⁴ J. Gacki: op. cit. s. 231

¹⁵ M. Tobiasz: op. cit. s. 23; Z. Pęcowski: op. cit. s. 362

¹⁶ M. Buliński: *Wiadomości historyczne o Zakonie Kanoników Regularnych, Stróżów Grobu Chrystusowego* w: *Pamiętnik religijno-moralny* R. 11 1825 nr 5 s. 479; F. Radziszewski: *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*. Kraków 1875 s. 48

¹⁷ W liście do Stanisława Kostki Potockiego z dn. 8VIII 1819 r. Linde pisze „*Biblioteka Miechowska, chociaż przez lubowników, wędrowników i okoliczności czasowe dosyć była nadwyreżona, jest atoli tak liczną, że po trzech dniach dopiero ukończył jej przejrzenie. Co do ważności nie wiem, czy ustępuje Św. Krzyskiej [Benedyktyni, przyp. aut.]. Zebrałem sztuk 4644... Inkunabułów może więcej [...] i ważniejsze, lepsze egzemplarze niż na Łysej Górze u Św. Krzyża...*” Cyt. za M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej*. Wrocław 1958 s. 58-59, 70

¹⁸ J. Wiśniewski: *Dekanat miechowski*. Radom 1917, s. 129

¹⁹ Por. Kartoteka Prow. BUW. Dla uściślenia należy dodać, że przebadano dotychczas tylko ok. 30% zasobu XVII-wiecznego, natomiast część XVIII-wieczna pod względem proveniencyjnym nie jest w ogóle badana.

²⁰ por. przyp. 17

²¹ Biblioteka powstała w 1825 roku przy założonym przez władze carskie Seminarium Głównym. Na jej księgozbiór złożyły się wybrane z Biblioteki Publicznej przy

Uniwersytecie Warszawskim dublety, głównie dzieł teologicznych. Zob. B.Wilejszys: *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie w: Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* T. 38 1979 s. 77; M.Sipayło: Wstęp w: *Katalog druków XV i XVI w. w zbiorach BUW* oprac T.Komenderowa. T. 1 Warszawa 1994 s. 20.

²² Odpowiedź na kwerendę ks. Proboszcza Parafii Grobu Bożego w Miechowie z dnia 16.07.1993 r.

²³ J.Zdanowski: *Iluminowane rękopisy księgozbiorów kapitułarza katedralnego i Seminarium duchownego w Kielcach oraz kościoła parafialnego w Miechowie*. Kielce 1929; *Zbiory rękopisów...* op. cit. s. 67.

²⁴ L.Hajdukiewicz: op. cit. s. 22-23.

²⁵ L.Hajdukiewicz: op. cit. s. 99. Z tego legatu w zbiorach BUW dotychczas odnaleziono 5 woluminów z XVI w. - sygn.: Sd. 602.321, 28.2.1.11, 28.3.1.14, 28.13.7.31; z XVII w. - sygn.: 13.9.1.18

²⁶ W Bibliotece Seminarium Archidiecezjalnego w Warszawie odnaleziono jedną książkę z nieznanym dotychczas supereklibrisem Jaskłowskiego, datowanym na rok 1610 (sygn. K.10.41).

²⁷ Jako pierwszy występuje Stanisław z Łowicza zmarły w 1540 syn Jana, immatrykulowany w 1511 r., uczeń Jana Sacrana z Oświęcimia i wydawa jego dzieł, pedagog i popularyzator treści humanistycznych w epistolografii, na stanowisku docenta od 1517 r., od 1531 doktor medycyny, prowadził teatr szkolny. *Historia Nauki Polskiej*. T. 6. oprac. L.Hajdukiewicz. Wrocław 1974 s. 639. Drugim był zmarły ok. 1550, kaznodzieja w kościele św. Anny w Krakowie, 1526 dr teologii, od 1530 proboszcz w Pajęcznie. W.Wisłocki: *Incunabula Typographica Bibliothecae Universitatis Jagiellonicae*. Kraków 1900 s. 294. Tenże: *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków 1877 z. 1 poz. 1733.

²⁸ W.Wisłocki: *Z przeszłości Uniwersytetu Krakowskiego*. w: *Przegląd Powszechny*. 1889 s. 226.

²⁹ por.: A.Jocher: *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauki w Polsce*. Wilno 1840-1857 T. 2 s. 298, 579 oraz T. 3. s. 61; M.Nowodworski: *Encyklopedia Kościelna*. Warszawa 1903 T. 21 s. 411; *Encyklopedia Powszechna* S.Orgelbranda. Warszawa 1864 T. 17 s. 651-652; K.Mecherzyński: *Historia wymowy w Polsce*. Kraków 1858 T. 2 s. 44-45; M.Wiszniewski: *Historia literatury polskiej*. Kraków 1857 T. 9 s. 178, 205, 410.

³⁰ J.Gacki: op. cit. s. 230-231.

³¹ P.Pękalski: *O początku, rozkrzewieniu i upadku XX Kanoników Stróżów św. Grobu Jerozolimskiego*. Kraków 1867 s. 143-144.

³² M.Buliński: op. cit. s. 480.

³³ PSB T. 2 Kraków 1936 s. 23.

³⁴ H.E.Wyczawski: *Słownik polskich teologów katolickich*. Warszawa 1981 s. 133-134.

³⁵ *Encyklopedia Katolicka*. Lublin 1976 T. 2 s. 523.

³⁶ S.Nakielski: op. cit. s. 663-664.

³⁷ J.Gacki: op. cit. s. 221.

³⁸ S.Nakielski: op. cit. s. 693.

³⁹ A.Karbowiak: *Miechowici a oświata w: Muzeum R.* 22 1906 T. 2 s. 450.

⁴⁰ por. H.Fros, F.Sowa: *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*. Kraków 1975 s. 130.

⁴¹ R. Oczykowski: *Przechadzka po Łowiczu*. Łowicz 1921 s. 24.

⁴² M. Witanowski: *Obraz nagrobkowy z XVI w. we Wrocieryżu*. w: *Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce* 1912 s. 399-400; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. Warszawa 1957. T. III woj. kieleckie z. 3, pow. jędrzejowski s. 42-43, fig. 68; J. Wiśniewski: *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*. Marjówka 1930 s. 386.

⁴³ J. Łukaszewicz: *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim*. Poznań 1851 T. 3. s. 469; Z. Skiełczyński: *Życie umysłowe w dawnym Łowiczu*. Łowicz 1987 s. 2.

⁴⁴ M. Małuszyński: *Handel Łowicza w XVI wieku*. Łowicz 1983 s. 5.

⁴⁵ *Słownik Geograficzny...* T. 14 Warszawa 1895 s. 151.

⁴⁶ *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*. Kraków 1892. T. 2 oprac. A. Chmiel s. 224; Zapisany przez Muczkowskiego w 1512 Stanisł. de Lovycz (conventus Miechoviensis professor) raczej dotyczy innego Stanisława z Łowicza, a mianowicie późniejszego doktora teologii i proboszcza w Pajęcznie (por. przyp. 27); J. Muczkowski: *Statuta nec non Liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. Cracoviae 1849 s. 154.

⁴⁷ S. Nakielski: op. cit. s. 620.

⁴⁸ J. Muczkowski: op. cit. s. 188.

⁴⁹ tamże s. 191.

⁵⁰ W. Wisłocki: *Liber diligentiarum facultatis artisticae Universitatis Cracoviensis. P. I (1487-1563)*. Kraków 1886 s. 224; H. Barycz: op. cit. s. 417.

⁵¹ P. Pękalski: op. cit. s. 143.

⁵² Z. Pęcowski: op. cit. s. 362.

⁵³ *Elenchus contentorum in hoc enchiridio. De gloriosae Virginis Mariae Dei Genitricis immaculata conceptione fidelis et catholica assertio. Contiones item tres de eadem conceptione ad populum habitae... adiecta sunt quaedam religiosorum (et qui monasticam professi sunt vitam) instituta...* Cracoviae: ex off. Ungleriana, [po 15 XII] 1538, 8° k. nlb 42 (ost. cz.), sygn.: a-D8.E10.

⁵⁴ E 12, 430

⁵⁵ tamże, 21, 422.

⁵⁶ por. T. Wierzbowski: *Bibliographia Polonica XV ac XVI*. Varsoviae 1894 poz. 2195; *Katalog Biblioteki Horynieckiej xx. Ponińskich*. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa, K. Piekarski. Cz. I Warszawa 1936 poz. 128 odwołuje się do obu cytatów z bibliografii Estreicherów; natomiast *Katalog Starych Druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. Oprac. M. Bohonos. Wrocław 1965 poz. 129 ponownie wprowadza opis pod hasło „Beda Venerabilis”. Karty katalogowe znajdujące się w Katalogu Centralnym Poloników XVI wieku prowadzonym przez Bibliotekę Narodową były sporządzone zarówno pod hasłem Beda Venerabilis, jak i [z] Łowicza Stanisław. Obecnie po melioracji wszystkie opisy znajdują się pod hasłem: [z] Łowicza Stanisław.

⁵⁷ *Index Aureliensis Catalogus Librorum Sedecimo Seculo Impressorum*. Baden Baden 1968 poz. 115.635

⁵⁸ *Enchiridion R. Stanislai a Łowicz Poloni... De Immaculata conceptione Beatissimae Virginis Mariae propositum. Et in Officina Ungleriana Anno Domini 1538. Cracoviae impressum modo vero cura et studio M. Iacobi Pauli Radliński Poloni... reimpressum*. Cracoviae: typ. Mich. Dyaszewski [po 1 XII] 1547 8° k. nlb. 9, s. 173, k. nlb. 2. Zawiera ponadto *Bullae summorum pontificum pro Immaculata conceptione*

Sanctissimae Virginis Mariae variis temporibus editae per quas confirmatur Sententia Stanislai a Łowicz... E 21, 423

⁵⁹ Cracoviae: in off. Vietoris, 1539. 4°. E 21, 423

⁶⁰ *De Maria Virgine Deipara, hymnorum libellus... per M. Stanislauum a Łowicz...*
Cracoviae: Hier. Vietor impr. 25 VI 1540 [rz.] 8° Jocher 3712, E 21, 423.

⁶¹ *Res gestae Thomae de Ilkusz Praepositi Generalis.* E 21, 423.

⁶² S. Nakielski: op. cit. s. 350.

⁶³ J. Wiśniewski: op. cit. s. 387.

⁶⁴ H. Barycz: op. cit. s. 406-408.

⁶⁵ J. Wolny: *Kaznodziejstwo katedralne w Krakowie na tle środowiska (okres 1520-1584)* w: *Cracovia litterarum* pod red. T. Ulewicza. Kraków 1991 s. 306.

⁶⁶ tamże, s. 309.

⁶⁷ H. Barycz: op. cit. s. 415; J. Zathy, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz: *Historia Biblioteki Jagiellońskiej.* Kraków 1966 T. 1 s. 249.

⁶⁸ Kościół pod wezwaniem św. Jana i szpital wybudował w 1243 r., na przedmieściu, książę wielkopolski Przemysław i powierzył opiekę bożogrobcom. Istniał do 1820r.

⁶⁹ S. Nakielski: op. cit. s. 600-661.

⁷⁰ S. Nakielski: op. cit. s. 663-664; P. Pękalski: op. cit. s. 144.

⁷¹ J. Korytkowski: *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy.* Poznań 1889 T. 3 s. 273.

⁷² J. Korytkowski: *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej.* Gniezno 1883 T. 2 s. 15; J. Nowacki: *Fałęcki Stanisław.* PSB T. 6 Kraków 1948 s. 353.

⁷³ Data pierwotnie błędnie odczytana jako 1572 - informacja Kierownika Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki PAN w Gdańsku mgr. Anny Siemiginowskiej.

⁷⁴ szerzej na ten temat zob.: W. Szelińska: *Książka Erazma z Rotterdamu w środowisku krakowskim w XVI wieku.* Kraków 1990.

⁷⁵ K. Piekarski: *Książka w Polsce XV i XVI w. w: Kultura Stropolska.* Kraków 1932 s. 352-384.

⁷⁶ M. Sipayłło: *Polskie superekslibrisy...* op. cit. s. 54, tabl. 11.

⁷⁷ zob. też. M. Jarosławiecka-Gąsiorowska: *Ikonoграфия świecka na oprawach XVI i XVII w. w: Rocznik Biblioteki Narodowej* R. 6 1970 s. 327.

⁷⁸ A. Kawecka-Gryczowa: *Biblioteka ostatniego Jagiellona.* Wrocław 1988 s. 96.

⁷⁹ *Encyklopedia Wiedzy o Książce.* Wrocław 1971 szp. 1021.

⁸⁰ M. Krynicka: *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie w Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie* T. 12 1980 s. 39; A. Kawecka-Gryczowa: op. cit. s. 96.

⁸¹ I. Schunke: *Studien zum Bilderschmuck der Deutschen Renaissance-Einbände.* Wiesbaden 1959 s. 88-141; zob. też: *Katalog starych druków Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Polonica XVI w. Oprac. E. Stelmaszczuk.* Poznań 1991 poz. 24.

⁸² Podobizny zob.: *Katalog druków XV i XVI wieku BUW.* op. cit. T. 1 tabl. IV.

⁸³ J. A. Kosiński: *Biblioteka konwentu dominikanów w Sieradzu na przełomie XVI i XVII w. w: Studia nad historią dominikanów w Polsce.* Pod. red. J. Kłoczowskiego. T. 2 Warszawa 1975 s. 393-394.

⁸⁴ A. Kawecka-Gryczowa: *Nieznany bibliofil polski XVI wieku Maciej Bech.* w: *Roczniki Biblioteczne* R. 21 1977 z. 1-2 s. 116-140; J. Wiśniewski: *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich.* Radom 1928 s. 19-21.

⁸⁵ M. Sipayłło: *Polskie superekslibrisy...*, op. cit. s. 6.